

Småstykker.

1.

Tordenskjolds død.

Af

J. Boisen Schmidt.

Som bekendt mødte søhelten Peter Tordenskjold sin tidlige død den 12.¹ november 1720 ved Gleidingen i det Hildesheimske. Hans banemand var en svensk-livlandsk oberst og kortenspiller af dårligt ry, J. A. Stael v. Holstein, der tidligere ved falsk spil havde franarret en af Tordenskjolds bekendte² en større sum penge. I sin ophidselse herover havde Tordenskjold gennembanket obersten med sin stok, hvorfor denne krævede satisfaction. Selvom det skulle ske på kårde, som han ikke havde megen øvelse i at benytte, indvilligede Tordenskjold heri, og det endda til trods for, at hans egen kårde var lille, nærmest en galakårde, medens svenskerens var et langt krigsvåben, som han ovenikøbet var vant til at håndtere³. Udfaldet af duellen lod sig derfor let

¹ Ikke den 20. som ofte anført tidligere, fx. Carstensen og Lütken: Tordenskiold (1902), 534 og iøvrigt også under forsidebilledet på Medicinsk Forum nr. 10, 1952.

² Abraham Lehn. G. L. Wad har godtgjort (Personalhist. Tidsskrift 8. R. VI, 1925, 97-102), at Tordenskjold og Lehn ikke var i Hamburg på samme tid, som man tidligere havde antaget.

³ Meningerne er delte om, hvor ureglementeret duellen har været. A. Hammerskjöld (Sv. Hist. Tidsskrift 1891) hævder, at det gik ærligt til, at det var en normal duel. Topsøe-Jensen (Dansk biogr. Leksikon, bd. XXIV, 1943, s. 193) stiller sig mere tvivlende.

forudsige, viceadmiralen endte sit begivenhedsrige liv på en måde, der ikke svarede til hans tidligere bedrifter.

Oplysningerne om Tordenskjolds endeligt har man hidtil især hentet dels fra en beretning af hans kammertjener Christian Nielsen Kold¹, der overværede handlingen, dels fra nogle indberetninger fra legationssekretær Mathias Jessen², der var til stede ved balsameringen af liget. Disses meddelelser er vi nu – hvad angår selve det sår, der hidførte døden — i stand til at kontrollere, idet læge Viggo R. Jensen i Medicinsk Forum (nr. 10, december 1952) har fremdraget Tordenskjolds lommebog, der opbevares på Frederiksborg Slot. I denne findes nogle notater, nedkradsede i stor hast med sølvstift. Disse bemærkninger er af stor interesse, thi et nøjere studium af dem viser, at de tilsammen udgør en art obduktionserklæring, sikkert nedskrevet under den kort efter duellen foretagne balsamering, efter diktat af den læge, der udførte den.

Texten lider desværre af den skavank, at den er yderst svært læselig, idet blyantsbogstaverne ikke blot står meget svagt efter de mange års forløb, men de er også skrevet ind over en dansk tekst, der i forvejen fandtes på bogens sider og handler om en afrejse fra København. Denne sidste tekst er sikkert skrevet af Tordenskjold selv. Læge Viggo R. Jensen og sidenhen flere andre, især læge Harald Petersen, Nordborg i samarbejde med museumsinspektør Raben, Sønderborg³, har beskæftiget sig med de drilagtige tydningsproblemer, der har rejst sig i forbindelse hermed. De sidstnævnte er kommet et langt stykke frem uden dog at være nået til vejs ende, selvom deres gengivelse gør krav på at være fuldstændig og fremsat »uden gætterier«. I det følgende skal min tydning sammenholdes med den af Petersen og Raben i nævnte nummer af Medicinsk Forum fremsatte.

Siderne 2 og 3 i lommebogen kan på en vis måde ikke siges at

¹ Gengivet i C. P. Rothe: Tordenskiolds Liv og Levnet I–III (1747–50) og O. Bergersen: Tordenskjold II (1925), 1134 ff.

² Aftrykt af C. E. A. Schöller: Nogle Oplysninger om Tordenskjolds sidste Leveaar og Død, i Personalhist. Tidsskrift 6. R. V (1914), 158–178.

³ Medicinsk Forum nr. 7, 1953.

være vanskelige at læse, idet langt det meste af den text, der utvivlsomt har stået der, nu er gnedet helt ud. Kun ganske enkelte ord kan endnu overhovedet skimtes, deriblandt datoen 12. november 1720 og stednavnene Gleidingen, Hildesheim og Rehten (den landsby, hvor balsameringen foretoges¹) samt et par underkrifter, hvoraf den ene er »Meyer«.

Det er navnlig de følgende — og sikkert også vigtigste — sider (4–6), der volder vanskeligheder, idet det er her, at man finder de to tekster, den danske om rejsen og den tyske obduktionserklæring, skrevet sammen. Ifølge min tydning skal disse tvivlsomme sider læses som nedenfor anført, idet den Petersen-Rabenske læsemåde til sammenligning er anbragt i venstre spalte:

s. 4:

rechterseits obernwertz
zu innen am Arm
3 finger breitt 4 fin
ger breitt lang, der
integumenta universalia
nebst einer ziemlichen
Läsion dess da befin
dtlichen Musculi Delto-
der zerschnitten vom
Stich 3 finger breitt,
welcher an der
Seite der lin

rechter seits obernwertz
zu innen am Arm
3 finger breitt 4 fin
gerbreitt lang der
integumenta universalia
nebst einer zimlichen
[port?]ion dess da befin
dtlichen Musculi Delto-
idei zerschnitten vom
Stich 3 finger breitt
welcher an der
seite des hin

s. 5:

ken Schulter, der
Clavicula und 1
zoll hinder selben
endet. Der hinten
Schulder negsterseits
durch die pleura

tren Theils der
Clavicula und [ulæseligt: et tal?]
Zoll [hinder?] selben
[endet. Der?] hintre
Theil der negsten [ulæseligt]
durch die pleura

¹ Jessens indberetning af 12, 11 1720 i Personalhist. Tidsskrift 6. R. V, 163.

selbigen seits,
 durch den rechten
 lobum der lunge,
 2 zoll in die
 Aorta geschnitten

selbiger seits
 durch den recht[en]
 lobum der lunge
 2 Zoll in der
 lunge geschnitt[en]

s. 6:

durch den lobum
 durch, ohngefehr 4
 zoll lang, biss
 durch das pericar
 dium selbigen
 seids.

durch den lobum
 durch ohngefehr 4 =
 Zoll lang biss
 durch dass pericar
 dium selbiger
 seits.

Bemærkninger (side- og linietal henviser til lommebogen):
 s. 4. l. 4 skal finger og breitt tydeligt skrives i eet ord (finger-
 bredde). I l. 7 har Petersen og Raben læst det første ord som
 »Läsion«, hvad der dog hverken kan stå med gotiske eller latinske
 bogstaver. L. 8–9: Musculi deltoidei er genitiv, der synes ganske
 vist i originalen at stå -idis i l. 9, men der kan vel ingen tvivl
 være om, at meningen er -idei. S. 4–5 l. 12 og l. 1: i stedet for
 linken læses her hintren, idet det ser ud til, at den lange nedstreg
 i det gotiske h er gnedet ud. S. 5 l. 1 og 5: begge steder har Pe-
 tersen og Raben læst Schulter. Dette kan ikke være rigtigt, thi
 hvor er c'et mellem S og h? Det første bogstav ligner heller ikke
 skriverens store S'er (se fx. i Stich). Læser man derimod Theil,
 bliver »der« den bestemte artikel, hvad der i begge tilfælde passer
 udmærket ind i sammenhængen. S. 5 l. 2–4 har Petersen og Raben
 ment at kunne tyde fuldstændigt »uden gætter«, dette er dog for
 optimistisk, jeg kan ikke se, at der står »1«, »hinder«, »endet« eller
 »Der«, hvorfor jeg har foretrukket at sætte parantes om disse
 ord. S. 5 l. 10 har de to forfattere læst Aorta, men dette er for-
 kert, der kan ikke stå andet end »lunge«.

Som en modprøve på tydingens rigtighed skal vi nu se, om
 dette ene stik af den svenske kårde virkelig har kunnet gennem-
 trænge alle de nævnte legemsdele. Vi tænker os situationen
 under duellen således: Da Tordenskjolds kårde kun er godt halv

så lang som oberstens, må Tordenskjold nødvendigvis fægte med strakt arm og med højre side mod modstanderen for at være så lidt udsat som muligt. Svenskeren støder med højt løftet kårde oppefra og nedefter og rammer naturligt Tordenskjold i eller ved skulderen, kården glider ned gennem skuldermuskelen (musc. deltoideus), strejfer den bagerste del af nøglebenet (clavicula), går gennem lungehinden (pleura) og højre lungelap (lobus) ind i hjertesækken (pericardium)¹.

Som yderligere prøve på den nye tydnings rigtighed kan man drage sammenligning med de angivelser om duellen og Tordenskjolds sår, der findes i de oven for nævnte kilder til begivenheden. Kammertjeneren Kold siger, at den svenske kårde gik ind under Tordenskjolds højre arm i en kvart, så klingens igen gik ud bag af skulderen. Legationssekretær Jessen meddeler², at stødet var anbragt mellem første og andet ribben ovenfra, at det var trængt gennem lungen indtil rygraden og havde over-skåret begge arterier.

Disse to angivelser stemmer udmærket overens med det resultat, der kom ud af tydningen, og der er vel næppe heller nogen tvivl om, at et sådant enkelt stød, ført af en kraftig og øvet arm, har kunnet virke øjeblikkeligt dræbende.

2.

Om kapitelstakst og kornmål³.

af

Kristof Glamann.

Næppe noget kildemateriale er blevet flittigere benyttet til at illustrere de danske kornpriser i det 17. og 18. århundrede

¹ Lægerne Viggo R. Jensen, Brønshøj, og Jørgen Andersen, Serum-instituttet, takkes hermed, henholdsvis for udlån af fotografier af lommebogen og for forklaring af de faglige termini.

² I indberetning af 4/12 1720, i Personalhist. Tidsskr. 6. r. V, 164.

³ Da en stor del af materialet til denne skitse hidrører fra de af Institutet for Historie og Samfundsøkonomi foretagne prishistoriske undersøgelser vil jeg gerne indledningsvis takke lederen af det prishistoriske ar-